

6 maart 1970

Goedenavond, vrienden.

U weet allen, naar ik meen, wel dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn. Houdt hiermede rekening, denkt zelf na. Ook zal u bekend zijn dat op deze vierde avond van de maand het onderwerp door uzelf zal moeten worden gesteld. Hebt u reeds uw keuze gemaakt?

MENTALITEIT

Mentaliteit, mentaal, denken. Mentaliteit betekent dus in feite: wijze van denken. Dit maakt het moeilijk te beweren dat eenieder een bepaalde mentaliteit heeft. Want niet iedereen pleegt te denken. Maar wanneer wij ons voor deze avond toestaan aan te nemen dat eenieder als mens een denkend wezen is, kunnen wij nagaan, welke mentaliteiten uit dit denken en de inhouden van kennis kunnen voortkomen.

Allereerst stel ik nu dat mentaliteiten in twee hoofdsorten kunnen worden onderscheiden: de theoretische en de praktische mentaliteit. Dezen zijn op het eerste gezicht nogal moeilijk te onderscheiden. Gemakkelijker wordt het wanneer wij afgaan op de reactie die een probleem teweegbrengt. De praktische mentaliteit zal wanneer er een lekkende kraan is, onmiddellijk naar gereedschap doen zoeken om het euvel op te heffen. De theoretische mentaliteit doet de mens zich afvragen wat de oorzaak kan zijn en wie eventueel aansprakelijk kan zijn voor de schade. Heeft iemand met een theoretische mentaliteit bovendien een parlementaire inslag, dan zal hij bovendien trachten te bereiken dat uit de omgeving een commissie van onderzoek wordt benoemd die uiteindelijk een rapport over het geheel aan de waterwinningsbedrijven zal moeten uitbrengen.

De mens reageert nu eenmaal mede volgens zijn eigen mentaliteit. Het ziet er op aarde echter wel naar uit dat in het openbare leven de practici in de minderheid zijn. Dat is ook wel te verklaren: iemand die zich met praktische zaken bezighoudt, weet voor zich binnen de maatschappij wel een zodanige nis te vinden dat hij zich daar redelijk tevreden en gelukkig kan gevoelen, ook zonder zich steeds weer bezig te houden met mogelijkheden, problemen en vragen die op het ogenblik eigenlijk niet aan de orde zijn. Wil men echter verder gaan dan het heden, dan heeft men een meer theoretische inslag nodig. Denk nu niet dat ik alle theorie wil desavoueren en haar terzijde wil schuiven als iets wat zonder meer altijd van mindere waarde is. Maar de theorie is een benadering van de werkelijkheid op grond van reeksen nog niet bewezen feiten die echter door wel feitelijke vaststellingen mogelijk of zelfs waarschijnlijk zijn geworden.

Dit laatste betekent voor menige mens moeilijkheden. Want elke mens leeft uiteindelijk vanuit de feiten. Hij kan eenvoudig niet anders. Je kunt niet ideële piepkuijken nuttigen. Je hebt altijd nog meer voeding aan enkele reële aardappelen. Maar de mens droomt graag over alles wat er volgens hem zou moeten zijn. Hij weet dat er op de wereld vele mistoestanden zijn. Op grond van de geconstateerde mistoestanden bouwt hij zijn theorieën omtrent de wijzen, waarop die mistoestanden zouden kunnen worden opgeheven. Daar hij het hierbij echter vaak verstandiger vindt de theorieën eerst volkomen uit te werken dan de praktische mogelijkheden en betekenis ervan eerst na te gaan, komt hij er vaak niet toe aan de nu bestaande fouten. Tegen de tijd dat hij met zijn theoretische oplossingen geheel klaar is, zijn de moeilijkheden waarschijnlijk al lang geëvolueerd tot rampen. Waarop de theoretisch aangelegde mens natuurlijk onmiddellijk zijn

goede wil bewijst door een rampenfonds te stichten dat na moet gaan hoe men enzovoort enzovoort, wat stichtelijk kan zijn, maar vaak eveneens inhoudt dat de hulp bijna of zelfs geheel te laat komt.

De mentaliteit van de mens wordt bepaald door zijn ervaringen in de eerste periode van zijn stoffelijk leven. Wanneer je geboren wordt, kom je terecht in een betrekkelijk klein wereldje. Je hebt maar met een klein aantal mensen werkelijk te maken en deze mensen hebben een bepaalde manier om op je te reageren. Als kind kun je nog niet begrijpen waarom zij dit zo doen. De reacties betekenen echter voor jou vaste verhoudingen in je wereld. Hierin zoek je als kind naar de beste methode om jezelf binnen het kader van de gekende verschijnselen zo goed mogelijk te handhaven. Niet ieder kind dat onmiddellijk begint te krijsen en te stampvoeten wanneer het zijn zin niet krijgt, heeft aanleg tot drift enzovoort. Het heeft eenvoudig een neiging tot zelfhandhaving en bescherming binnen een milieu dat niet op andere wijze te beheersen lijkt te zijn. Op de duur vormt zich dan een mentaliteit.

Natuurlijk zijn er mensen die wanneer zij ouder worden ook wijzer worden. Maar helaas worden vele mensen niet snel op dit terrein veel rijper. Dit zijn dan degenen die nog steeds kinderlijke driftbuien krijgen wanneer het in de wereld niet naar hun zin gaat. Zij zijn dan geneigd al het bestaande eenvoudig overhoop te gooien, zonder er verder ook maar over na te denken wat dit voor hen of anderen zou kunnen betekenen. Voor hen schijnt nog steeds alleen maar te gelden: wanneer ik maar drukte genoeg maak, krijg ik mijn zin wel en heb ik dus mijn wil aan de wereld opgelegd.

Misschien meent u dat ik hier een fout maak en dat de pogingen bijvoorbeeld iets in de maatschappij te veranderen toch wel geheel andere inhouden hebben. Laat ons dan een zien naar de mensen die zo hier en daar protesteren: men protesteert tegen onrecht en oorlog en wel zo heftig dat een aantal auto's in vlammen opgaat of wordt omgeworpen. Nu kan ik niet inzien wat het verband is tussen het verkrijgen van rechten, of het bereiken van vrede en het anderen op deze toch wel wat abrupte wijze beroven van hun toch waarschijnlijk wel geliefde mechanische voertuigen. Zoals het mij overigens ook niet duidelijk is hoe bepaalde mensen de wereldvrede denken te dienen door op eigen houtje een robbertje te gaan vechten. Dit laatst kan natuurlijk een fout mijnerzijds zijn. Ik ben de eerste om dit toe te geven. Maar voor mij is al die gewelddadigheid, het brengen van onrust en het aanrichten van vernielingen, zonder dat deze een werkelijk omschreven doel hebben, een teken van een zekere kinderlijkheid, van geestelijke onrijpheid.

Dit optreden van mensen, alsof zij verweende kinderen zouden zijn, lijkt mij in de meeste gevallen gepaard te gaan met een theoretische mentaliteit, daar de daden zelden iets te maken hebben, althans een werkelijk doelmatig verband tonen, met hetgeen men wenst te bereiken. Het is natuurlijk mogelijk dat iemand werkelijk veronderstelt dat de vrede in bijvoorbeeld Vietnam gediend wordt door het pesten van agenten in Nederland. Maar dat wijst dan toch wel op een groot gebrek aan inzicht in de werkelijke mogelijkheden en verhoudingen op deze wereld. En aan de andere kant zijn er mensen die kennelijk menen dat het spreken van vele gewichtige en zoete woorden meer betekent voor de wereldvrede dan het beëindigen van wapenleveranties. Dit geeft blijk van een al even verwrongen en onjuist inzicht in de werkelijkheid.

De praktische mentaliteit gaat steeds weer uit van de vragen: wat is het probleem dat nu bestaat en wat zijn de middelen waarover ik nu onmiddellijk in dit verband kan beschikken? Wonderlijk is hierbij dat wij deze meer reële instelling en de daarbij behorende mentaliteit bij mensen die onder hoge druk staan vaak zeer sterk zien optreden. Wanneer er oorlog is, hangt van het je baseren op de ogenblikkelijke en praktische problemen vaak het leven af. Je beschikt dan lang niet altijd over de middelen die men theoretisch zou moeten gebruiken om zijn problemen op te

lossen. Improvisatie neemt dan onmiddellijk toe. Er wordt met de meest eigenaardige hulpmiddelen steeds weer een taak vervuld die theoretisch zelfs met alle hulpmiddelen onvervulbaar zou zijn. Wij hebben bijvoorbeeld kunnen zien hoe Noord-Vietnamezen met enkele bamboesplinters en enkele stukken lian wapens vervaardigden die even doelmatig en veel goedkoper waren dan de landmijnen, waarover zij niet voldoende konden beschikken. Bovendien waren de gebruikte materialen bijna overal beschikbaar. Later is dit misschien mede een kwestie van instructie geworden. De eerste mensen die echter deze vallen gebruikten hadden eenvoudig niets anders en moesten paden voor de vijand onbegaanbaar maken. Zij spraken niet over tekorten en de verplichtingen van anderen, maar maakten gebruik van hun vernuft en de materialen die onmiddellijk beschikbaar waren. Wie deze dingen onderzoekt, zal als vanzelf mijn eerste indeling van mentaliteiten kunnen aanvaarden, naar ik meen.

Er zijn natuurlijk vele andere indelingen mogelijk en men kan vele mentaliteiten dus afzonderlijk nemen. Eén daarvan die ik eveneens moeilijk aanvaardbaar vind, zou men de eilandmentaliteit kunnen noemen. Zij krijgt deze naam niet, omdat zij in landen als Engeland veel is voorgekomen, maar omdat zij inherent schijnt te zijn aan bepaalde in zich zeer besloten groepen. Dergelijke groepen beschouwen zichzelf als een soort eiland van waarheid temidden van een wereld vol leugens. Wat die wereld aan feiten en mogelijkheden heeft te bieden, moet in het eigen systeem worden ingepast en daaraan ondergeschikt kunnen worden gemaakt. Slaagt men daarin niet, dan wordt het afgewezen als duivels, demonisch, onjuist, slecht, asociaal, of welke negatieve termen maar gebruikelijk zijn binnen de groep.

In vele gevallen blijkt deze eilandmentaliteit samen te gaan met de theoretische inslag. Indien wij een groep nemen als bijvoorbeeld de Jehova's getuigen, dan zullen wij het met elkaar wel eens kunnen zijn dat deze mensen oprecht zijn dat zij vaak bijzonder veel over hebben voor hun beeld van de waarheid. Maar daar staat iets tegenover: zij zijn kennelijk vaak niet meer in staat om te beseffen dat hetgeen zij als hun waarheid beschouwen, voor enigerlei kritiek vatbaar zou kunnen zijn. Zij aanvaarden geen werkelijke kritiek, beseffen de waarde daarvan niet meer en isoleren zich van elk feit dat in kan gaan tegen de theorie - het geloof - waaraan zij voor zich de zin van hun leven plegen te ontnemen.

Een ander voorbeeld: sommige militairen. Deze mensen zijn zo overtuigd dat je alleen met de wapens rust en vrede kunt afdwingen dat zij elke mogelijkheid tot vrede die op een ander terrein ligt, elk streven naar vrede zonder wapens op de achtergrond zelfs, met een zekere minachting behandelen en als ondoelmatig terzijde schuiven, zelfs wanneer de praktijk het tegendeel schijnt aan te tonen. Dergelijke mensen zijn er kennelijk geheel eerlijk van overtuigd dat zij alleen door moord en doodslag bij kunnen dragen tot het bereiken van een werkelijke vrede. Als zij lang genoeg doorgaan, krijgen zij wel gelijk. Maar als laatste mens op de wereld zullen zij, dunkt mij, van die vrede dan niet veel meer kunnen genieten.

Deze eilandmentaliteit lijkt mij dus wel verwerpelijk, zelfs wanneer wij haar op grond van milieu en opvoeding kunnen verklaren. Even verwerpelijk lijkt mij overigens de pseudo-open mentaliteit. "Ik sta altijd open voor de denkbeelden van anderen", zo roept men dan uit. "Ik ben breed van opvattingen en niemand zal mij kunnen shockeren. Ik kan alles wel begrijpen." Gaat men echter na wat achter dit begrip en deze openheid schuilgaat, zo blijkt dit niet het begrip voor anderen, de werkelijke interessen voor anderen en het andere te zijn, maar blijkt dit pseudobegrip alleen maar een middel om zich boven anderen te plaatsen. "Ik ben zo groot dat ik dit alles wel kan aanvaarden en begrijpen, dus ben ik meer dan jullie anderen die zo eenzijdig blijken te zijn."

Daar zelfs de wereld beseft dat er vele verkeerde mentaliteiten bestaan, rijst de vraag wel eens hoe men een betere mentaliteit kan kweken. In de meeste gevallen blijkt dit streven naar een

betere mentaliteit echter volgens mij wel wat al te veel op de pogingen van mensen een ziekteverwekker af te zonderen, om deze vervolgens in reïncultuur verder te kunnen kweken. Een mentaliteit kweken betekent in 9 van de 10 gevallen voor degene die zich er mee bezig houdt, het bevorderen van een absolute eenzijdigheid. Er is immers om dit kweken van een mentaliteit te bevorderen of te beginnen niemand aanwezig die niet zelf een bepaalde mentaliteit heeft en daardoor een bias ten aanzien van zekere mentaliteiten. Zoals ongetwijfeld eenieder ook toe zal willen geven dat bij het vaststellen van een I.Q. het resultaat mede afhankelijk is van degene die het bepaalt en niet alleen afhankelijk kan zijn van degene, wiens I.Q. bepaald moet worden.

Toch zien wij bij vele mensen steeds weer het streven de eigen mentaliteit, of de mentaliteit van de anderen, te verbeteren. Maar wat is in dit verband een verbetering? Er zijn altijd weer vele op zich juiste standpunten mogelijk en wie zal zeggen, welk standpunt het meest juiste is op een bepaald ogenblik? Wanneer ik stel dat uitbreiding van industrie de welvaart in een land vergroot, dan kan ik stellen dat dit juist is. Mensen met een bepaalde mentaliteit houden dan met niets anders meer rekening en wijden zich alleen en zonder rekening te houden met anderen aan een steeds verder gaande industrialisering. Degene die ziet welke een belasting op de mens de industrie betekent, zelfs zonder rekening te houden met de daaruit voortkomende milieuverontreiniging, zal zich echter afvragen of een dergelijke stelling zonder meer houdbaar is. De eenzijdigen zullen een dergelijke vraag eerst als gerechtvaardigd gaan beschouwen op het ogenblik dat zij zelf bijna op apegapen liggen van de industriegassen, of moeten zwemmen in de chemische brei die dankzij de industrie in de plaats van water is gekomen.

Ik meen dan ook dat de zogenaamde verbetering van een mentaliteit niet werkelijk praktisch gericht zal kunnen zijn om de doodeenvoudige reden dat een praktisch richten van een mentaliteit betekent dat men alleen op de fouten en normen van heden mag afgaan. En verbeteraars willen zich nog wel bezighouden met de fouten van het heden, maar wensen daarbij niet met de normen van heden rekening te houden en leggen eigen normen op die in de praktijk niet bewezen zijn en vaak niet met de aanwezige mogelijkheden en feiten kunnen stroken. Men kan natuurlijk een theoretische overtuiging proberen te gebruiken om een verbetering te bereiken en bijvoorbeeld de mensen duidelijk proberen te maken dat een menswaardig leven zonder een bepaald ideaal niet denkbaar, een ontwikkeling in het heden zonder bepaalde toekomstdromen niet houdbaar is. Wat altijd weer heel aannemelijk klinkt, maar waarbij men zich toch altijd wel weer zal moeten afvragen: is dit wel waar of zou het tenminste gezien de feiten waar kunnen zijn?

Zou ik in dit geval met u de geest na de overgang na kunnen gaan, zo zou ook u blijken dat degenen die zonder een alles beheersend ideaal hebben geleefd vaak meer ervaring op hebben gedaan en daardoor meer bewustzijn, dan mensen die met zeer hoge idealen de wereld door zijn gegallopeerd, zonder iets van de werkelijkheid te willen of te kunnen zien. Er zullen wel mensen zijn die menen dat een mentaliteitsverbetering bereikbaar is wanneer wij maar uitgaan van een ware christelijke mentaliteit. Ik heb deze term te minste in verschillende landen de laatste tijd horen gebruiken. Men zegt dan steeds weer: wij moeten terug naar een meer echt christelijke mentaliteit. Vaak legt men daarbij de nadruk op de CH. Op mij maakt dit soms de indruk dat de spreker in kwestie de benaming van zijn geloof op Griekse wijze wil uitspreken, maar haar in feite door een lichte uitdrukking van walging vooraf laat gaan. Indien aanwezig zal deze walging overigens wel de wereld gelden die men dient te verwerpen. Een dergelijk iemand zou ik wel eens de vraag willen stellen wat eigenlijk de christelijke mentaliteit is. Indien je deze in praktische zin na probeert te gaan lijkt het er wel op dat dit hoofdzakelijke de rationalisatie is van al hetgeen je belangrijk, aangenaam of nuttig voor jezelf vindt, tot een deel van de goddelijke wil, en verder niets.

De christelijke mentaliteit is kennelijk ook het aanvaarden van bijbel en evangeliën als Gods woord waarvan je delen uit de samenhang moogt trekken en tegenover anderen moogt gebruiken om duidelijk te maken dat jij gelijk hebt. Waar je natuurlijk altijd weer gelijk hebt op een wijze die voor jou nuttig, vleidend, of prettig is. De praktijk wijst het uit: "Dieu le veut", riep Peter van Amiens. En vele Moren werden in Christus' naam gedood. De edelen en ridders die deze godsdienstige bezigheid overleefden kwamen meestal rijk terug, daar zij in hun edel streven het heilige graf te bevrijden, in het voorbijgaan en natuurlijk alleen in hun vrije tijd wat buit wisten te maken waardoor zij dan later hun oorspronkelijk ascetisch ingerichte burchten een wat christelijker en meer aan het land van Jezus' leven aangepast karakter wisten te geven. En voor zich en hun dames brachten zij wat zijde en edelstenen mede, om zich zo op christelijke wijze te sieren.

Neen, zo zou ik willen zeggen: de ware christelijke mentaliteit bestaat niet. Eenieder die zich christen noemt, noemt zijn geldende of gangbare mentaliteit christelijk. Zodat de Duitsers gods zegen over hun wapens afsmeekten en de Fransen, Engelsen, Amerikanen hetzelfde deden, alleen in de overtuiging dat God hen zou steunen in hun christelijke pogingen anderen hun meerwaardigheid te bewijzen. Met de bijbel in de ene hand en het geweer in de andere hebben de christenen de heidense landen zover beschaafd dat de daar bestaande culturen ten onder zijn gegaan en van de volkeren slechts een reeks verarmde bedelaars en slaven overbleef. Neen, van een christelijke mentaliteit kun je mijns inziens maar moeilijk spreken.

Maar hoe moet men dan denken over mentaliteitsverbetering? Een terugkeer naar een ware christelijke mentaliteit schijnt niet goed mogelijk te zijn, indien er tenminste een dergelijke mentaliteit onder de mensen ooit heeft bestaan. Ik meen dat je het als volgt kunt zeggen: een verbetering van mentaliteit is niet te bereiken door te wijzen op een bepaalde leer of iets dergelijks. Ten hoogste kun je die tot stand brengen door wijziging te brengen in de gangbare gedragspatronen, zodat de jongeren anders kunnen gaan leven en denken. Want zoals ik u in het begin van mijn betoog al duidelijk heb gemaakt, zie ik de omgeving in de eerste jaren van het leven als de basis van alle mentaliteit. Indien de ouderen hun gedragspatroon zover weten te veranderen dat agressie geen maatschappelijke rol meer speelt en bezit bijkomstig wordt, zou er op de duur bij de jongeren van een mentaliteit die past bij Jezus' leer wel sprake kunnen zijn. Dan is het niet meer belangrijk, of er kerken zijn, dan is het zelfs niet belangrijk meer of alles wat over bijbel en evangelie wordt gezegd, nu ook daadwerkelijk waar is. Dan vinden de mensen vrede en in die vrede zullen zij ook iets vinden dat werkelijk god is.

Maar dan zal men anders moeten leren leven. Dan zal men af moeten zien van allerhande autoratieve patronen. Een zoeken naar macht en gezag is natuurlijk in de ogen van vele mensen gerechtvaardigd en zelfs aangenaam, daar je meer kunt worden dan anderen en meer kunt krijgen dan anderen. Wanneer wij echter zoeken naar menselijkheid - en ik meen dat u met de mentaliteitsverbetering die u bij het opgeven van dit onderwerp noemde dit toch zoudt willen bereiken - dient men ook te zoeken naar een besef van gelijkwaardigheid, waarbij de gelijkheid zover gaat dat de prestatie eigenlijk van minder betekenis is dan het gedrag, zodat de prestatie niet gewaardeerd wordt, maar slechts het gedrag tegenover anderen. Eigenlijk zouden wij van die waardering ook nog af moeten zien. Maar welke mens kan leven in een wereld die geheel zonder oordeel en waardering is? Dé mens is een wezen dat leeft in groepen en onwillekeurig een orde binnen die groepen verlangt, om zich in eigen gedrag daarop te kunnen oriënteren. Dit lijkt mij de oorzaak van het deficit dat wij steeds weer aantreffen bij bestrevingen die een bepaalde morele waarde willen bevorderen. Een mens leeft in een gemeenschap en is steeds weer geneigd zich zodanig te gedragen dat hij de waardering van die gemeenschap zal verdienen. Op het ogenblik dat de contacten met de gemeenschap wegvallen, verandert het beeld van zijn gedragingen opeens geheel.

Onwaarschijnlijk? Hoe ging het op die avond dat de visite zo lang bleef? U was levendig, onderhoudend, beleefd, zolang zij er waren. Maar de deur was nog maar net achter hen dicht gevallen, toen uw gedrag opeens geheel veranderde. Uw levendige conversatie maakte plaats voor een zeurderig: blij dat ze weg zijn enzovoort enzovoort. Heeft dit niets met mentaliteit te maken? Toch wel: u had wel eerder willen zeggen dat het tijd was om te gaan, maar dan had het u waarschijnlijk de waardering van die vrienden of bezoekers gekost. U was bereid uzelf op te offeren, om de waardering van anderen te krijgen of te behouden en daarna even bereid uw onlustgevoelens over de gedane moeite af te reageren in eigen kring. Wie eerlijk is, zal moeten toegeven dat de menselijke samenleving voornamelijk is opgebouwd uit het zoeken naar, behouden van, en verhogen van menselijke waarderingen bij anderen.

Nu wil dit niet zeggen dat ik het zoeken naar de waardering door - en aanvaarding door anderen zo mooi vindt. Maar wanneer wij een mentaliteitsverbetering zoeken, moeten wij toch mijns inziens vooropstellen dat deze dingen een grote rol spelen en zelfs voor het zoeken naar een "betere" mentaliteit aansprakelijk geacht kunnen worden. Een mentaliteitsverandering zal volgens mij geen mentaliteitsverbetering kunnen zijn, tenzij zij gepaard gaat met een afname van de behoefte tot zelfhandhaving binnen de groep. Vooral omdat het "beter zijn" alleen gemeten kan worden aan de reacties die men in de omgeving vindt. Zo bezien is het niet noodzakelijk een verschil van mentaliteit wanneer de een sociaal en de ander a-sociaal denkt en leeft. Degene die sociaal denkt, denkt aan de maatschappij, maar indirect aan zich. Want wie denkt voor de gemeenschap, ziet ergens zichzelf als het doel van die gemeenschap. De a-sociaal denkende mens denkt eerst aan zichzelf, maar heeft de gemeenschap nodig om te kunnen voortbestaan. Het verschil is dus niet zo groot, alleen de weg, langs welke men eigen voordeel zoekt te bereiken, is een andere.

De a-sociale mens zal redeneren: de ander heeft iets, ik wil het hebben, dus ik neem het. De sociaal denkende zegt: "Wij moeten komen tot een wetgeving, waarbij hetgeen sommigen te veel hebben, aan anderen wordt toegespeeld. En ik heb te weinig". Dit laatste zegt men niet hardop, maar bedoelt men meestal wel. Dit met mijn verontschuldigheden aan alle socialisten. Bovendien dient men zich te realiseren dat men alleen van sociaal en a-sociaal gedrag kan spreken wanneer men de bestaande gemeenschap stelt als de enig juiste graadmeter voor alle waarden. Ik meen echter dat dit niet juist is, daar werkelijke waarde alleen door het individu kan worden vastgesteld op persoonlijke basis. Ik meen dan ook verder dat de ware mentaliteit van een mens niet tot uiting komt in de reactie op de gemeenschap, zeker niet geheel, maar eerst werkelijk kan worden bepaald aan de hand van de reactie van het individu op zichzelf.

Ik stel nu kort: Wanneer wij spreken over mentaliteiten, moeten wij wel beseffen dat het in wezen gaat over denkwijzen. Wij moeten beseffen dat denkwijzen voortkomen uit geplogenheden - onderlinge afspraken - en niet op zichzelf bepalend kunnen zijn voor de waarde van een persoonlijkheid of de wereld waarin hij leeft, maar hoogstens voor de relatie tussen beiden.

Verbetering van mentaliteit werd bij het stellen van dit onderwerp als belangrijk punt gesuggereerd. Ik meen dat een eenmaal bestaande benadering van de wereld en de daarmee gepaarde denkwijzen niet voor werkelijke wijzigingen vatbaar zijn, ofschoon men ze door dressuur misschien wat beter aan de algemene werkelijkheid kan aanpassen. Mentaliteitsverbetering zal dus volgens mij nooit mentaliteitsveranderingen inhouden, maar slechts een aanpassen van de mentale processen en vooral reacties aan de werkelijke noodzaken van het heden.

Het verschil, door mij gemaakt tussen praktische en theoretische mentaliteit, kan worden herleid tot een zelfvertrouwen bij de practicus en een gebrek aan zelfvertrouwen bij de theoreticus.

Naarmate men meer vertrouwen in zichzelf heeft, zal men meer bereid zijn onmiddellijk praktische oplossingen te zoeken. Naarmate men minder vertrouwen in zichzelf heeft, zal men meer wegluchten in theorieën om hierdoor het onmiddellijk en praktisch aanvaarden van verantwoordelijkheden en consequenties van zich af te kunnen schuiven.

Het begrip theorie omvat hier mede alle geloofswaarden, want dezen zijn, zover het de mens betreft, niet werkelijk of aantoonbaar. Het is begrijpelijk dat zeer vele mensen in hun geloofswaarden wegluchten voor de werkelijkheid om zo voor zich een theoretische zekerheid en vergoeding te scheppen voor hun onzekerheden en gebreken in het dagelijkse bestaan. Ik meen dan ook dat theorieën zowel als geloofspunten eerst dan een betekenis verkrijgen voor de mens wanneer zij hem een stimulans bieden tot praktische aanvaarding en beleven van en zelfs het zelf scheppen van redress in bestaande waarden. Zolang dit niet het geval is, acht ik ze waardeloos.

Nog een laatste punt: elke mentaliteit die de mens er toe brengt uit te gaan van eigen juistheid en zelfs onfeilbaarheid, onderkent het verschil tussen individu en individu niet. Eenieder die de verschillen tussen individuen wil ontkennen, ofwel individuen tot een en dezelfde waarde en inhoud wil nivelleren, gaat uit van de onvolkomenheid van eigen wezen (Red. ??? die niet beseft op verdringen wordt.)

Ik ben niet onfeilbaar en beseft mijn eigen feilen voldoende om hierop te laten volgen: dit zijn mijn meningen. Ik meen dat er vele feiten bestaan die voor de juistheid van deze meningen spreken. Maar wanneer u er anders over wilt denken, is dit uw zaak, mits u ontkenningen dan maar grondt op feiten en niet op geloofswaarderingen zonder verder bewijs. Hebt u commentaar?

Vraag: Is in de volgens u niet werkelijk veranderbare mentaliteit dan geen verandering mogelijk waardoor wij bijvoorbeeld tot inwijding komen?

Antwoord: Inwijding is de vergroting van het beseft. Een inwijding hoeft dus geen verandering van persoonlijkheid of wereld te impliceren, maar berust eenvoudig op het feit dat bewust meer feiten omtrent Ik en wereld worden waargenomen. De mentaliteit van de mens zal hierbij dus niet werkelijk veranderen, maar wel verandert de wijze waarop, en het gebied, waarin men volgens die mentaliteit werkzaam zal zijn. Zelfs indien een verandering van wereld het gevolg zou zijn van een inwijding, zou dit nog betekenen dat men met dezelfde mentaliteit, die voerde tot deze wijze van ingewijd worden, een nieuwe werkelijkheid betreedt.

Vraag: Wordt deze mentaliteit dan alleen door de jeugd bepaald, of is zij mede het gevolg van vorige incarnaties?

Antwoord: Ofschoon een vroeger incarnatie en de aard van de entiteit die een lichaam zoekt, bepalend kunnen zijn voor de keuze van een bepaald lichaam en een bepaald milieu, zelfs tot op zekere hoogte zelfs voor de groepering van de erfelijke mogelijkheden, blijft de mentaliteit een kwestie van de stoffelijke jeugdervaringen. Het is voor een incarnerende geest mogelijk bepaalde delen van de erfmassa te beïnvloeden en hierdoor zekere lichamelijke eigenschappen sterker of minder sterk tot uiting te doen komen. Maar de mentaliteit blijft steeds iets wat bepaald wordt door het contact met de wereld, waarin je stoffelijk leeft. Reacties binnen het kader van deze mentaliteit kunnen wel weer vaak op vroegere incarnaties en dergelijke worden teruggevoerd, maar dit neemt niet weg dat ondanks dit alles bij een incarnatie in hetzelfde lichaam, maar in een andere omgeving, een andere mentaliteit tot stand zou komen.

Vraag: Ik kan niet begrijpen dat er, gezien uw betoog, ook waarderingen zouden moeten zijn die ook buiten sociaal verband bestaan kunnen. Sociaal en a-sociaal bijvoorbeeld kunnen alleen binnen een maatschappelijke context bestaan.

Antwoord: U hebt gelijk: reeds gezien de aanduiding zijn deze waarderingen gebonden aan een bestaan in een gemeenschap. Maar u ziet misschien het volgende over het hoofd: Ik besta. Zelfs wanneer ik mij alleen van dit bestaan bewust ben en een milieu ken, zonder dat daarin sprake kan zijn van een ontmoeting van gelijksoortige of gelijkwaardige wezens, kom ik nog steeds tot een waardering voor mijzelf. Eerst op het ogenblik dat ik kan zien hoe ikzelf in een causaal verband sta met die omgeving zal mijn zelfwaardering echter verder omschreven zijn.

Vraag: Ik begrijp niet dat een bewustzijn kan bestaan dat niet gevuld is met inhouden als taal en dergelijke.

Antwoord: Dit berust op een op aarde veel voorkomend misverstand, namelijk dat bewustzijn indientiek zou zijn met kennis. Bewustzijn hoeft niet identiek te zijn met kennis en hoeft zelfs niet gebaseerd te zijn op een erkenning op geheel beseft vlak, om zo een ik-bewustzijn mogelijk te maken.

Reactie: Een blinde die nog nooit gezien heeft en door operatie het gezichtsvermogen verkrijgt, onderscheidt dus nog niets. Hij heeft het amorfe gevoel van ik zie, maar dat moet nog geheel inhoud gegeven worden

Spreker: U maakt een fout in uw voorbeeld: wanneer een blinde die nog nooit gezien heeft, tot plotseling zien komt, zo ziet hij onmiddellijk nadat het oog vatbaar is geworden voor impressies. Hij ziet en beseft wel, maar is nog niet in staat, het geziene te coreleren met verbaal of door tastzin opgedane voorstellingen die hij reeds heeft. Er is dus nog sprake van een te gebrekkige coördinatie tussen zien en bewust denken, maar hij ziet onmiddellijk alles, ook al kan hij eerst later de oude namen voor het nu geziene gebruiken. De zaak ligt dus wel een ietsje anders.

Vraag: Maar kun je dus spreken van ik-besef zonder waarneming?

Antwoord: Zodra er een ik-besef bestaat hoe beperkt dit ook moge zijn, zal elk contact met de omgeving een nadere omschrijving van het Ik betekenen en hierdoor een meer explicite waardering voor de omgeving. Dat is dus de relatie. Maar er kan een ogenblik komen, waarbij ik mijzelf als Ik niet meer beschouw als geheel op zich staand iets dat zich door een milieu beweegt of erdoor beïnvloed wordt, maar erken dat alle relatie wederkerig is, zodat ik voor anderen een deel van het milieu ben en zo niet alleen beïnvloed wordt of indruk geef aan het omringende, maar gelijktijdig onderga en indruk wek. Op een dergelijk ogenblik kunnen wij spreken van een uitbreiding van bewustzijn, omdat op dit ogenblik de wereldwaardering en erkenning veranderen. Maar de wijze waarop ik in het begin reeds mijzelf was, blijft nog precies dezelfde. Alleen zijn de maatstaven die ik in en vanuit mijzelf hanteer, dan veranderd. Er ontstaat een veranderde relatie tussen subject en object.

Ik zal nu afronden: De mens heeft de neiging mentaliteit te zien als een persoonlijkheidsfactor en baseert zich daarbij, zoals ook wij gedaan hebben, op de gedachteninhoud. Men mag hierbij echter niet vergeten dat het geen geheel bewust proces is, daar de gedachtenwerking mede wordt bepaald door gevoelsprocessen en gevoelsinhouden. Mentaliteit komt dus wel degelijk voort uit een bestaand besef, maar het zijn gevoelswaarden die de werking mede bepalen. Hierdoor kunnen wij het begrip mentaliteit onder omstandigheden toch wel gebruiken om een bepaalde persoonlijkheid weer te geven. Maar gevoelswaarden zijn nu eenmaal zeer onbetrouwbare en variabele aspecten van het ego, zodat een algemene normering niet mogelijk is. De mentaliteit is alleen gelijkblijvend, zolang de wereldinvloed op de mens gelijk blijft. Dit komt nooit langdurig achtereen voor, zodat een en dezelfde mens verschillende vormen van de mentaliteit demonstreert die niet zo eenvoudig als facetten van hetzelfde bewustzijn kenbaar zijn.

Mijn eindconclusie is voornamelijk praktisch: besef zoveel mogelijk wat u voor anderen bent en voor anderen betekent. Het is altijd prettig te weten hoe je er uit ziet in de ogen van anderen.

Maar laat dit u niet beletten voor alles steeds zoveel mogelijk uzelf te zijn. Iemand die zelf voortdurend zo bewust mogelijk zoekt zichzelf te zijn, zal de maximale mogelijkheden van zijn persoonlijkheid en bewustzijn kunnen gebruiken. Iemand die delen van zijn persoonlijkheid of denkprocessen tracht om te vormen, je mentaliteit willen veranderen bijvoorbeeld, wordt voortdurend gefrustreerd in zijn werkelijke bestrevingen, daar hij te veel van zijn energie en zelfs besef van node heeft om delen van zijn werkelijk Ik te onderdrukken. Het gevolg is hierdoor: onbetrouwbare en wisselvallige prestaties, een verminderde redelijkheid in de denkprocessen. Dit leidt de mens tot een behalen van minder resultaten in eigen wereld en dergelijke, terwijl ook de uitbreiding van het bewustzijn achterblijft bij de beste mogelijkheid.

Ik noem u nog snel een der redenen: wie tracht anders te zijn dan hij in feite is, zal elke terugval naar het werkelijke Ik als een schuld en daardoor als belasting ervaren, zodat minderwaardigheidsconflicten ontstaan en men zichzelf ook in de meer aanvaarde delen van de persoonlijkheid niet meer durft vertrouwen. Het is daarom beter jezelf maar te nemen, zoals je bent, en te proberen uit jezelf, ondanks dit alles, iemand te maken die voor anderen werkelijke betekenis heeft. En daarmee zullen wij dit eerste deel besluiten. Ik dank u voor uw aandacht en - in ietwat mindere mate - ook voor het onderwerp; in wat grotere mate ook voor uw discussie. Na de pauze keer ik terug in de hoop dat u dan nog een klein onderwerpje voor mij zult hebben. Maar voorlopig wens ik u een aangename pauze en een goedenavond.

DE SYMBOLIEK VAN DE MUSICAL HAIR

WAAROM HET VERHAAL TE ETEN VAN DE BEIDE BOMEN IN HET PARADIJS?

Goedenavond, vrienden.

Welk onderwerp stelt u voor dit tweede deel van onze bijeenkomst?

Voorstel: De symboliek van de musical Hair. Een tweede onderwerp luidt: Waarom het verbod te eten van de beide bomen in het paradijs? Maar misschien kunt u beiden tot een geheel maken?

Spreker: Dat kan ik in ieder geval proberen. Gaan wij dus uit van de musical Hair. In de eerste plaats moet ik dan constateren dat het een musical is die vooral de haren te berge doet rijzen van de mensen die Hair niet gezien hebben. Dit is ongetwijfeld te wijten aan het feit dat in deze musical geprobeerd wordt de droom van een nieuwe maatschappij, de droom van een nieuwe gemeenschap, mede aan de orde te stellen. Er zijn vele dingen waar men eigenlijk in deze wereld wat vreemd tegenaan kijkt, als bijvoorbeeld drugs, het gebruik van allerlei pillen, voorbehoedmiddelen en andere, de methode, waarmee men onderling probeert een zekere roes te bereiken en het gevoel van frustratie dat bij de komst van de Aquariusperiode de mens er toe brengt te betogen en te demonstreren en hem in dit alles in feite zichzelf laat zoeken. Wanneer u mij vraagt u iets van de symboliek te vertellen, valt mij dit moeilijk. Er zijn natuurlijk vele afzonderlijke symbolen in het geheel. Maar als u mij vraagt hoe ik deze zie, zo meen ik dat zij in de eerste plaats een wat speels element vormen, dat als ornament op de werkelijke onrust en hoop, die in het geheel worden uitgedrukt, werden gehecht.

En mede in dit verband moet ik nu spreken over de vraag waarom de mens in het paradijs niet de vruchten van twee bomen mochten eten. Een vraag die overigens verkeerd is gesteld. Er waren twee bomen in het paradijs die bijzonder waren en van de een mocht men eten en van de ander niet. Ik heb zo het gevoel dat degenen die dit verhaal voor het eerst heeft verteld, een soort prehistorische boswachter was. Aan de ene zijde staat voor de mens de boom van het eeuwige leven waarvan hij mag eten, en aan de andere kant de boom van de kennis van goed

en kwaad, waar hij af moet blijven. Met andere woorden: het eeuwige onbesef wordt aanbevolen als een bijzondere gave, maar de gave des ondersheids wordt de mens verboden. Toch meen ik dat slechts de gave des ondersheids het leven, zelfs het eeuwige leven, de moeite waard kan maken. Degenen die een verhaal vertellen over een paradijs, waarin je geen onderscheid moogt kennen tussen aanvaardbaar en onaanvaardbaar, doch alleen maar moogt bestaan, weten kennelijk niet wat een paradijs is en waarschijnlijk zelfs niet wat een mens is.

Er is mogelijk wel een reden aan te duiden voor deze legende of mythe: op het ogenblik dat dit verhaal werd vastgelegd, was men namelijk bezig een volk te formeren uit een aantal nogal losgeslagen stammen. Dit betekende dat men een wet van node had. Het bestaan of komen van de wet werd meer aanvaardbaar door het verhaal dat er in het verleden een verbod was geweest, terwijl het verschrikkelijke lot van de overtreders de eerbied voor de wet zou kunnen verhogen. Ook de schuld van de eerste mensen was nuttig. Anders zou misschien iemand op het denkbeeld kunnen komen dat een machtige en goede God zijn volk niet in armoede in de woestijn zou laten rondzwerven, hen lange tijd als slaven zou laten leven bij een vreemd volk. Maar nu is de verklaring eenvoudig: de mensen hebben gezondigd, zoals eens Adam.

Het wonderlijke bij deze eerste zonde vind ik overigens dat zij de aanleiding is geweest tot de eerste modeverschijnselen volgens het verhaal. Want "zij verborgen zich en hulden zich in een vijgeblad!". Een vijgeblad dat in de christelijke beeldende kunst overigens nog lange tijd een hoofdrol zou spelen. In dit verband zouden wij misschien zelfs beter over het christelijke vijgeblad kunnen spreken, ofschoon het dus stamt uit een joodse openbaring. Dit vijgeblad is de verhulling van de naaktheid, zo zegt men dan. Ik weet natuurlijk niet wat u onder naaktheid verstaat. Maar probeert u zelfs eens een vijgeblad. Dan blijft er heel wat over. De plaats, waarop het traditioneel wordt gedragen heeft mijns inziens minder met naaktheid dan met zekere menselijke - en naar men zegt zeer aangename - functies te maken. Anders gezegd: de kennis van goed en kwaad brengt kennelijk het dierlijke in de mens tot een zo bijzondere uiting dat het noodzakelijk verborgen moet worden. Iets wat op deze wijze alleen mogelijk lijkt in een paradijs, waar geen seizoen hoeft te zijn en dus de bladeren misschien nooit vallen.

Welke op zich toch wel curieuze feiten mijns inziens enig licht werpen zowel op sommige scènes van de musical Hair als op het bewuste probleem van de boom. Ik meen dat men in het paradijs als gelovige door de bomen het bos niet meer ziet. In Hair wordt men door het bos integendeel zo gebiologeerd dat men de bomen kan gebruiken als symbool. Een symbool die in de religie kennelijk stamt uit de tijd, waarin het geslachtelijke gebruikt wordt om de mens te beheersen. Dit schijnt wel enigszins gelukt te zijn. Maar daarmee is de problematiek van de eerste mensen in het paradijs niet minder, zij het enigszins tegengesteld dan in Hair. Want Adam kreeg twee zonen, naar men zegt van Eva. Deze beiden kregen ruzie, de een sloeg de ander de hersens in en trok heen. Hij vluchtte, want hij wist dat dit kwaad was. Had hij geen vader gehad die van appels hield en daarom de appel had gegeten die Eva aanbood, toen de slang vertelde dat die vrucht zo lekker was, al zat zij aan de verkeerde boom, dan had hij het waarschijnlijk met een zuiver vreugdig gevoel gedaan. Nu echter wist hij dat het kwaad was. Het is natuurlijk prettig dat iemand weet dat hij een ander niet dood mag slaan. Want hij zou zo anders dood kunnen slaan, maar nu hij voelt dat het kwaad is, zal hij het misschien niet doen. Wanneer de bijbel werd opgeschreven, was er sprake van een reeks vaststaande opvattingen en die moeten nu zo worden vastgelegd dat de mens in de praktijk niet onder enkele van de leringen uit zal kunnen. Dit doet men dan in een paradijsverhaal. Tegenwoordig vertelt men liever waarheden als koeien middels een musical.

Zeker, naar men mij zegt, is het paradijsverhaal Gods woord. Ik moet toegeven dat het verhaal mooi en zeer dichtelijk is. Maar laten wij ons eens afvragen, of de moord en de afgunst dienvolgens het verhaal spelen tussen Kain en Abel, niet mede te danken zijn aan het feit dat

men zich met schuld beladen moest gevoelen. Wanneer er niet een gevoel van zondigheid, van schuld geweest zou zijn, zouden de mensen geen belangrijke offers aan hun God gebracht hebben en zo ook geen afgunst gekend hebben. Dan zou er immers geen reden zijn geweest, ten koste van alles, de aandacht van God te wensen voor het ene offer of het andere. Neen, hier is kennelijk een verhaal, waarin onder het mom van een vrucht, traditioneel een appel, ofschoon enkele moderne theologen meer voor een pruim schijnt te gevoelen wat kennelijk op de geslachtelijke gemeenschap is gedoeld. Het is dus deze die de mens dwingt zijn brood voortaan in het zweet zijns aanschijns te verdienen. Een bijkomstige moraal die later steeds belangrijker schijnt te worden is wel dat men deze mogelijkheid alleen mag gebruiken om zijn nageslacht uit te breiden. In deze tijd lijkt het er bij vele vromen nog wel wat op, met dien verstande dat het niet alleen meer het nageslacht is, maar tevens de kinderbijslag, waaraan men een oogje waagt.

In Hair worden vragen aan de orde gesteld die met dit alles eigenlijk direct samenhangen. De vraag bijvoorbeeld of juist niet in de repressie van menselijke elementen als seksualiteit en speelsheid, het zoeken naar belevingen om de beleving zelf, gezocht wordt naar de mogelijkheid de mensen te regeren juist door hun zo ontstane jaloezieën en hang naar moord en doodslag. Ik meen dat deze vraag die overigens zeer ludiek ook aan de orde wordt gesteld, zo zou kunnen worden weergegeven: wanneer wij bezitszucht terzijde zouden kunnen stellen, zouden wij dan niet weer in vrede kunnen leven, zouden wij dan ook niet een God, zo er een is, weer kunnen beleven? Zouden wij zonder jaloezie, vrij levend, niet met weinig zeer gelukkig kunnen zijn? Het is een vraag die op de achtergrond gesteld wordt in verband met Aquarius, de nieuwe tijd, de periode van vernieuwing die aanbreekt.

Ik, mijne vrienden, ben ervan overtuigd dat Aquarius de Schenker, zowel in zijn technische ontwikkelingen als in zijn beïnvloeding van de mens in de richting van broederschaps- gevoelens, een dergelijk element van opgelegde, door dreiging met schuld afgeperste repressies zal ontkennen. In deze zin zou men zelfs de gehele musical kunnen beschouwen als een symbool. Het symbool van het vooral bij de jongere generaties steeds sterker wordende gevoel en besef dat men niet verder komt met verboden, veroordelingen en eenzijdigheid. Het besef dat men met de kennis die men heeft omtrent hetgeen juist of onjuist is, niet in de eerste plaats moet trachten de levens van anderen te reguleren, maar allereerst zelf zal moeten leven op de juiste wijze.

Er is natuurlijk in Hair een grote aandacht voor de seksualiteit. Die aandacht pleegt overigens overall wel te bestaan, maar zij is, vooral bij de meer orthodoxe generaties verdoken en met schuldbesef en straffen verhuld. Men kijkt in bepaalde kringen wel graag naar mooie benen, mits er zwarte kousen om zitten. Ik wil niet beweren dat dit niet een bepaald erotisch element zou kunnen betekenen. Maar dit lijkt mij sterk van de omstandigheden afhankelijk, omstandigheden die in zwartekousengemeenschappen althans niet openlijk kunnen bestaan. Ik meen echter wel dat het natuurlijke in feite vaak minder zinneprikkeld en minder verwarrend is dan het onnatuurlijke en dat zelfs de pogingen een onderscheid te maken tussen bepaalde goede mogelijkheden op seksueel gebied en verkeerde wijzen van contact en beleving op dit terrein wat kunstmatig aandoen en daardoor eerder prikkelend dan belemmerend werken.

Ik heb het gevoel dat ook in de musical indirect dit alles wordt gesteld: de belachelijkheid van die dingen komt sterk naar voren. De waardering die men heeft voor "de pil en de paus", is er een die men in het Vaticaanse gebied ongetwijfeld niet zal delen. Toch zou het mij leuk lijken een dergelijke voorstelling eens te mogen zien met een deel van de geestelijke hoogwaardigheidsbekleders in de hoofdrollen. Want ook zij zingen zich voor een groot deel door het leven. Ook zij zijn voortdurend bezig in een innige onderlinge kameraadschap hun opvattingen ten aanzien van moraal en samenleving de wereld in te werpen. Zij zouden er dus

zeker niet ongeschikt voor zijn. Ofschoon... Er komen in de musical een tweetal scènes voor die misschien aan esthetische waarde aanmerkelijk in zouden boeten.

Zeker, men spot in de musical wat met het gezag. Maar het gezag is dan ook vaak bespottelijk. Ofschoon wij op gezag van het gezag wel moeten aannemen dat deze bespottelijkheid een gevolg van onze eigen afwijkingen en niet een eigenschap van het gezag is. Wat dit betreft, werpt Hair er heel wat pruiken tegen aan. Want wat is gezag, zo schijnt op de achtergrond steeds weer de vraag te rijzen. Is gezag nu alleen maar een dikke buik, een kaal hoofd en een bril plus titel? Of is het iets wat uit jezelf voortkomt? De musical toont ons op een gegeven ogenblik hoe mensen op een bepaald ogenblik even tot leiders worden, om kort daarop weer in de gemeenschap weg te zinken. Zij zijn tijdelijk leiders, hoofdfiguren, omdat zij iets te zeggen hebben.

Toch wordt hierdoor ook begrijpelijk waarom in kringen zoals hier worden uitgebeeld, men het gezag vaak belachelijk vindt: dit gezag pleegt vooral op de voorgrond te treden op de momenten dat het niets te zeggen heeft. Een wat bedekte bespotting van het gezag lijkt mij dan ook een onvermijdelijk deel van het geheel, een poging de samenleving te tonen als een gemeenschap, waarin eenieder het zijne moet bijdragen, waarin eenieder ook het zijne kan zeggen op zijn tijd, een wereld, waarin je moogt vechten wanneer het niet te vermijden is, waarin je echter boven alles altijd samen moet zijn. Vooral dit zonder vooroordeel samenzijn is natuurlijk in de ogen van de verkondigers van de hokjesgeest - die dit doen met het oog op stemhokjes - een grote zonde. Vandaar ook de nadruk die men steeds weer legt op het feit dat in het paradijs alles mocht, maar dat die ene boom verboden was.

In de moderne tijd zou de zaak eenvoudiger zijn gegaan: geen verbod, maar een hekje er om, een paar agenten er bij en met de wapenstok zou de vrucht der kennis redelijk beschermd kunnen worden. Universiteiten in Portugal, Spanje, Griekenland om de andere landen maar niet te noemen, hebben de doelmatigheid van dergelijke maatregelen wel bewezen. Maar ja, in het paradijs waren natuurlijk de planten, de dieren en verder alleen nog maar Adam en Eva. Zo er al meer mensen zijn geweest, schijnt het dat in ieder geval Eva daarvan niet op de hoogte was gebracht. Van Adam ben ik niet geheel zeker, daar er gefluisterd wordt omtrent een zekere Lilith die in de officiële versie niet voorkomt. Maar ja dat zal dan wel een dierlijk element geweest zijn. Overigens moeilijk, daar ik niet precies weet wat men in een dergelijk geval als dierlijk moet beschouwen. Toen Adam Eva voor het eerst aanschouwde, zal hij toch, naar ik meen, niet slechts hoog-geestelijke gedachten gekoesterd hebben. Maar zeker is dit: het paradijs is myθος, een verhaal dat mogelijk ergens terug kan grijpen op een werkelijkheid die achter de gelijkenis verborgen ligt. En het is een myθος die werd opgesteld door een gezag en in een tijd dat priesterlijk gezag in feite het hoogste gezag was. Vandaar dat menigeen priester was in die dagen onder geloof, alleen maar om een baan en wat gezag te krijgen. Slechts de wijzen zagen steeds er weer vanaf dit gezag te verwerven of te behouden. Waarschijnlijk werden zij juist hierom in bijna alle landen vervolgd.

Neen, het paradijsverhaal met zij legende omtrent de bomen en de eerste zonde zegt mij alleen maar dat mensen altijd geprobeerd hebben om anderen dom te houden. Het zegt mij dat mensen kennis steeds weer demonisch hebben genoemd, omdat deze hun eigen waardigheid en schijn van kennis en grootheid aan zou tasten. Ik geloof niet in een God die de mensen dom wil houden om dezelfde redenen die priesters hadden om alles te doen om te voorkomen dat iemand zou gaan begrijpen dat de aarde werkelijk rond de zon draaide en niet andersom; de angst dat iemand erachter zou komen dat zij het aan het verkeerde eind hadden gehad. Het is dezelfde reden waarom zoveel denkers en wetenschapsmensen achtervolgd en gedood werden door de gevestigde orde.

In Hair wordt - en ik moet zeggen op een zeer speelse wijze - de gevestigde orde een beetje aan de kaak gesteld. Het is niet een demonstratie van de stomme ontevreden jeugd die men er zo graag van wil maken. Het is eerder een jeugd die zichzelf probeert uit te beelden, zoals zij zou willen zijn en daarbij, bewust of onbewust, tevens de maatschappij parodieert. In deze zin zou je kunnen zeggen dat er een belangrijke symboliek schuilt in het geheel. Het symbool van de jonge mens die altijd weer denkt dat hij de vrijheid kan vinden, omdat kennis geen macht hoeft te betekenen en geluk geen bezit. De jeugd die steeds weer meent dat meer kennis wel eens een weg zou kunnen betekenen naar een beter en gelukkiger menszijn. De jonge mens droomt gevoelens die hij nu eens niet hoeft te beheersen die je niet in een korset van welgevoegelijkheden hoeft te persen, of achter zwaar gegrendelde deuren verbergen. Het is een beeld van een jeugd die ongerust is, maar toch hoopt te kunnen leven, in plaats van langzaam te sterven aan de conventies, of snel te sterven voor de conventies.

Maar als zodanig ook symbool van ontwikkelingen waaraan ook kwalijke kanten zitten. U zult mij hopelijk niet kwalijk nemen dat ik ook hierop wijs. De jeugd vormt een maatschappij. Een ludieke, schijnbaar zeer prettige en vrije maatschappij. Maar zelfs in de musical komen enkele leiders steeds weer en steeds meer naar voren en krijgen steeds ook weer hun gevolg mee, ook wanneer zij als dwazen dansen, schudden en rondwervelen, of opeens uitzwermen onder het publiek. Er zijn altijd leiders, er zijn altijd mensen die leiders achternalopen. Waartoe dit voert, laat ons zelfs het paradijsverhaal zien: God was de leider van Adam. Adam wandelde met God, tot er een andere leider kwam. Die noemt men dan de verleider en uiteindelijk de duivel. Ik mag het niet zeggen misschien, maar dan rijst in mij de gedachte dat zelfs in een paradijselijk milieuleiders voor kunnen komen die het misschien oorspronkelijk zo kwaad niet menen, maar zich dan steeds meer bezatten aan eigen hoogheid en macht. Zodra dit gebeurt, worden zij tot misleiders, tot bestrijders van alle anderen die raad en leiding zouden kunnen geven. Je zou eigenlijk een wereld moeten hebben zonder leiders, een wereld die werkelijk de wereld van Aquarius zou kunnen zijn.

Er zou een wereld mogelijk moeten zijn van mensen die eigenlijk alleen maar broederschap kennen: een wereld van wederkerige aanvaarding zonder veel bijzonderheden, een wereld, waarin men niet blind is voor elkaanders fouten, maar zich niet voortdurend geroepen gevoelt andermans fouten te verbeteren. Er zou eindelijk eens een wereld moeten zijn, waarin je als mensen zoveel mogelijk samengaat en wanneer het niet gaat, geen anderen er bijhaalt, maar eenvoudig onderling de zaak afhandelt en daarmee basta, gedaan. Maar ja, het is natuurlijk wel een grote zonde zonder gezag te willen leven, alleen maar in broederschap, zonder winst, verlies, belastingen enzovoort, zeker in de ogen van de gezagsgetrouwen van vandaag.

Zou Shakespeare Hair geschreven hebben, er zou een held zijn die onder een "to be or not to be" schouwde op een schedel. Maar in de Nederlandse versie zou het niet de schedel zijn van de arme Yorick, maar van Luns of de Jong. Shakespeare zou zijn Hamlet niet een moorddadig toneelstuk op laten voeren door een troep komedianten om zijn wraak te nemen. Hij zou de mensen eenvoudig in hun eigen komedie zichzelf zonder meer ten gronde laten richten. Want ergens lijkt de moderne wereld veel op deze oude drama's. Veel van het oude toneel droeg immers ook een zeker verzet in zich, zodat parallelen niet zo wonderlijk zijn als zij lijken. Zelfs de operette had vaak ludieke elementen die in de moderne tijd zouden passen. Is daar niet een attaché met een bijzondere opdracht die in een van deze zangspelen zingt dat het lieve vaderland hem wel aan het hart gaat, maar dat hij toch liever bij Mimi, Jojo en de rest is? En als je even nadenkt: wie zal het hem eigenlijk kwalijk nemen?

Hair met een hoge hoed zou misschien aanvaardbaar zijn voor uw dierbare maatschappij. Want de revolutie wordt in uw dagen zeer geëerd, zolang zij maar plechtstatig gekleed gaat. Maar op het ogenblik dat de revolutie weigert het ambtsgewaad van politiek en diplomatie aan te trekken,

maar liever in haar niksje loopt, op het ogenblik vooral dat zij weigert zichzelf in de plaats te stellen van degenen die verslagen worden - verantwoordelijkheid aanvaarden noemt men dit, maar het komt neer op een voortzetten van het bedrijf - dan krijgt men het gevoel dat er iets onnatuurlijks gebeuren gaat. Dan heeft de maatschappelijke mens - zo noemt hij zich - dezelfde gevoelens die Shakespeare zijn Richard in de mond legt op het ogenblik dat men hem komt melden dat het woud in opmars is en hij zich de voorspelling herinnert. Hoe bitter, wanhopig maar vooral razend is de vorst wanneer hij zelf het wonder aanschouwt en beseft dat de zekerheid, die hij aan de voorspelling van de heksen meende te ontlenuen, waardeloos is, dat het ongelofelijke waar wordt en dat zijn einde nabij is.

Het woud dat de maatschappij op zich toe ziet komen, is theoretisch bekend. Maar zij heeft nooit kunnen geloven in een massa van mensen die zich weigeren te laten verleiden tot gewichtigdoenerij en schijngebaren, mensen die weigeren te geloven dat een politicus zich werkelijk alleen maar verspreekt wanneer hij per ongeluk de waarheid zegt, mensen die weigeren te accepteren dat een beloning van 40.000 gulden reeds aantooft hoe belangrijk de toespraken van parlementariërs zijn. Stel u voor: jonge mensen in grote aantallen die zelfs weigeren nog langer te geloven dat de nationale politiek gericht is op het beschermen van humanitaire waarden, ja, zelfs weigeren te geloven dat de man die het geld heeft, ook gelijk heeft. Deze grove aantasting van alle basiswaarden van de moderne maatschappij, het gebrek aan respect voor de eigenwijze betweterigheid en geleerdheid van de ouderen zelfs, doet eenieder krampachtig zoeken naar een middel om uit deze angstdroom te ontwaken. Maar ergens hebben de belangrijke mannen van heden toch het gevoel dat, ondanks alle zoete woorden en alle aanvallen op de tegenpartij, zij niet veel langer op de oude voet voort zullen kunnen gaan. Zij hebben het gevoel dat hun val aanstaande is. En dit betekent voor hen natuurlijk het einde van de moderne Westerse beschaving.

Ja, als je je realiseert wat zich rond Hair afspeelt, beseft waarvan het eigenlijk een symbool wil zijn, dan rijzen je de haren wel te berge wanneer je voelt voor de ordentelijke maatschappij, compleet met te dure zekerheden van de wieg tot het graf. Maar zelfs wanneer je dit beseft, kun je het nog niet zeggen, want het zou het imago van de maatschappij en vooral van het gezag kunnen schaden. Daarom bejubelt men aan de ene kant Hair als een positieve prestatie van de jongeren, terwijl men aan de andere kant onmiddellijk eraan toevoegt dat ze het toch wel wat leuker wat fatsoenlijker hadden kunnen doen. Vooral fatsoenlijker. Want fatsoen, fatsoen, mijne vrienden, is de slang in het paradijs van de mens. Fatsoen is de ombuiging van de werkelijkheid, de frustratie van de waarheid, tot eenieder kan denken dat alles vooral netjes en goed is. Fatsoen is: elkaar een hand geven voor men elkander neerschiet. Fatsoen is: de heldendood eren van degenen die je zelf in feite en misschien nodeloos de dood in stuurde. Fatsoen is het uitrollen van rode lopers voor mensen die komen praten over dingen die de volkeren betreffen, maar waarvan die volkeren zelf niets mogen weten. Kort en goed gezegd, mijne vrienden, het fatsoen is zoiets als de geheime politie van een gevestigde orde die bewezen heeft dat zij wel gevestigd, maar niet werkelijk orde is.

Daar u mij gevraagd hebt over deze onderwerpen te spreken, kan ik niet anders zeggen dan dit: Hair is een modeverschijnsel. Hair is volgestopt met occulte begrippen en verwarde theorieën misschien, maar met een spontaniteit en een vitaliteit die de maatschappij maar moeizaam kan verwerken. Toch is en blijft de musical Hair een modeverschijnsel en Hair zal dan ook waarschijnlijk voorbijgaan, zoals het haar bij velen voorbijgaat, zodat zelfs een pruik er niet veel meer voor kan doen. Maar Hair is ook een teken van een verandering, een teken aan de wand. Ik ben bang dat de jeugd van vandaag ondanks alles aan de wanden van de moderne maatschappij door dit en andere uitingen haar "mene, mene, tekkel upharsim" schrijft.

Voortdurend roept zij de gevestigde orde toe: "Gij zijt gewogen en te licht bevonden". Niet geheel zonder redenen overigens. Want een wereld die dood, hongersnood, ellende en armoede van node heeft om goed te kunnen functioneren, is geen wereld voor werkelijke mensen.

Laat ons daarom hopen dat de oplossing van de paradijsmythos en de problemen van deze tijd tot oplossing komen in overeenstemming met het beeld dat ons in Hair voorgespiegeld wordt: Dat mensen broeders kunnen zijn, waar en wanneer zij maar willen, als zij maar niet bang zijn voor de aanvallen van een gevestigde orde. Dat het beter is desnoods de naakte waarheid aan ieder te tonen, dan decent geklede leugens te vertonen. De tijd van de waarheid komt steeds nader. Een tijd van waarheid die zeker niet aangenaam zal zijn voor de vele waardigheidsbekleders die op grond van kerkelijke justitie of gezagsverhoudingen in de gemeenschap op dit ogenblik nog hoge tonen kraaien. Er komt een tijd dat een mens, alleen door mens te zijn, zich zijn plaats onder de mensen zal kunnen veroveren. Wanneer deze tijd is gekomen wanneer de kracht van Aquarius eindelijk haar volle wasdom heeft bereikt, zal men van Hair waarschijnlijk zeggen: het was een lief, ouderwets stukje, iets wat eigenlijk de werkelijkheid niet weergaf, of zelfs maar benaderde. Toch zaten er goede ideeën en melodieën in en kan men het een zekere ouderwetse charme niet ontzeggen.

U lacht om dit laatste. Maar beseft u wel dat bijvoorbeeld Frau Luna eens een zeer gewaagd stuk was? Beseft u dat men ook uit deze vertoning het verdergaande bederf van de maatschappij heeft willen aflezen? Zo gaat het altijd weer verder. Wat? U wist het niet? Er is zelfs een tijd geweest, waarin de Pavane als een wat onzedelijke dans werd beschouwd door de voorstanders van van goede en zuivere moraal. Er zijn indertijd gehele acties gevoerd tegen de wals die te lichtzinnig was, shimmy en foxtrot hebben de verontwaardiging van ouderen over de gehele wereld op doen laaien en het gedrag van de jongeren is altijd een aanleiding geweest tot ergernis. Maar aan de andere kant wat zouden ouderen nog aan hun leven hebben wanneer zij zich zo nu en dan niet eens goed zouden kunnen ergeren? Heus, er is wat dit betreft niets nieuws onder de zon. Zoals het nu is, is het door alle tijden geweest.

Maar nu komen er andere kosmische invloeden. Denk niet dat dit nu een plotselinge verandering betekent. Die is op uw wereld niet bereikbaar, tenzij het misschien om een plotselinge ondergang zou gaan. Maar een plotselinge verandering van waarden, methoden is niet denkbaar. Langzaam zal er echter steeds meer veranderen en zal men tot een nieuwe wijze van leven en denken komen, omdat reeds nu een terugkeer naar de oude samenleving en denkwijzen niet meer mogelijk is. Dan zullen er ook onder u zijn die nog mee kunnen maken dat je niet meer maatschappelijk wordt gewaardeerd op grond van graad of beroep, maar alleen op grond van hetgeen je voor anderen betekent.

Want er komt een tijd op uw wereld, waarin het niet meer belangrijk is wat je doet en hoe je het doet, mits je anderen maar niet stoort in hun pogen op eigen wijze het geluk te bereiken. Die tijd komt onverweigerlijk dichterbij. Het is dit feit dat zoveel spanningen in uw wereld doet ontstaan, het is dit verschijnsel waardoor binnenkort weer nieuwe politieke spanningen zullen rijzen waardoor binnen vele landen binnenlandse onlusten zullen ontstaan waardoor binnen enkele jaren weer geschermd zal worden met de dreiging van een wereldoorlog. De vrees voor deze veranderingen is mede de oorzaak dat men middels geweld en een economische crisis allen weer in het oude keurslijf zal trachten te dwingen.

Maar als de mens erin slaagt terug te keren tot de eenvoud en vrijheid van Adam en Eva in het paradijs, ook al heeft de mens dan wel kennis van goed en kwaad, zo meen ik dat God weer zal kunnen wandelen op aarde dat eeuwig leven en eeuwigheid weer een werkelijkheid kunnen worden, ook voor een mens in de materie. Dan is mijn werken voor u verder overbodig en hoezeer ik deze contacten ook waardeer, vooral wanneer het een onderwerp als dit betreft, zal

ik toch blij zijn dat mijn taak dan beëindigd is. Want preken betekent uiteindelijk maar heel weinig tegenover de werkelijkheid van leven. En dit is uiteindelijk een vorm van preken. Zolang men nog moet preken, zijn er mensen die nog niet in de werkelijkheid leven. Daarom hoop ik dat de noodzaak hiertoe snel voorbij zal gaan.

Waarmede, naar ik meen, de onderwerpen wel als afgehandeld kunnen worden beschouwd voor vanavond.

Ik dank u voor uw aandacht en wens u allen een goeden avond toe.

d.d. 27 februari 1970, Den Haag.